

NATO'SUZ TÜRKİYE

Ahmet Üzümcü | Tacan İldem | Fatih Ceylan

NATO'SUZ TÜRKİYE

Ahmet Üzümcü | Emekli Büyükelçi, 2002-2004 yılları arasında Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi

Tacan İldem | Emekli Büyükelçi, 2006-2009 yılları arasında Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi

Fatih Ceylan | Emekli Büyükelçi, 2013-2018 yılları arasında Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi

S-400 krizi, Türkiye'nin F35 programından dışlanması ve ABD yaptırımlarının gelmesi son günlerde NATO konusunu yeniden gündemin ilk sıralarına taşıdı. Kamuoyu tartışmalarında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Türkiye'nin bu örgütteki konumu hakkında daha ziyade bilgi eksikliğinden kaynaklanan spekülasyon nitelikteki yorumlara sıkça rastlanmaktadır. NATO'yla ilgili bilgilere örgütün web sitesinden veya güvenilir başka kaynaklardan ulaşmak mümkün olmakla beraber, ön yargılı veya modası geçmiş ideolojik yaklaşımları çağrıştıran, komplo teorilerine itibar edenlerin de hoşuna gidecek söylemler ne yazık ki hala revaçta olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, değişik zamanlarda NATO nezdinde ülkemizi Büyükelçi sıfatıyla temsil etmiş kişiler olarak Türkiye'nin İttifaka katılımının 69'uncu yıldönümü vesilesiyle görüşlerimizi paylaşmak istedik.

Zamanın iktidarının İkinci Dünya Savaşından yara bere almadan çıkarmayı başardığı Türkiye, bu büyük savaşın bitiminin hemen ertesinde Stalin'in Türk Boğazlarında egemenliğin paylaşılması ve Doğu Anadolu'nun bir bölümünden toprak talepleriyle karşılaştı. Dönemin koşulları Türkiye'ye Sovyetler Birliği tehdidi karşısında esasen fazla bir manevra alanı da bırakmamıştı. Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında ülkemizin yönelimi de Batı istikametindeydi. Cumhuriyetin doğal devinim ve evrimi ülkemizin çoğulcu demokrasilerin

yanında yer almasının önünü açmıştı. Doğunun bugün dahi gözlemlenen otoriter siyasi ve kültürel kalıplarına dayalı sistemleri yerine Batının araştıran, düşünen, sorgulayan, bilim ve akıllı rehber edinmiş birey ve topluma dayalı değerler bütünü benimsenerek Cumhuriyetin kuruluş ilke ve esaslarıyla da uyumluydu. Dolayısıyla, çoğulcu demokrasilerin olmazsa olmaz ilkeleri arasındaki temel insan hak ve özgürlükleri ile hukukun üstünlüğünü esas alan NATO ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlarda yer almamız ve AB'ye üyelik yönelimimiz ülkemizin bilinçli tercihi yansıtmaktadır.

Bu örgütlere üye olmak belli ortak değerleri paylaşmayı ve yaşatmayı gerektirir. Nitekim, NATO'nun kurucu belgesi niteliğindeki 1949 yılında kabul edilmiş Vaşington Antlaşmasının başlangıcında yer alan, "Bu Antlaşmanın tarafları ... demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta kararlıdır" ifadesi yorum gerektirmeyecek açıktır. NATO'nun Kurucu Antlaşmasının II. maddesi de "Taraflar, özgür kurumlarını güçlendirerek, bu kurumların üzerine kurulu olduğu ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak ve istikrar ile refah koşullarını geliştirerek barışçıl ve dostça uluslararası ilişkilerin daha da geliştirilmesine katkı yapacaklardır" hükmünü amirdir.

NATO, çoğunun algısındaki gibi, salt askeri bir örgüt değildir. Kurulduğundan bu yana siyasi-askeri bir örgüttür. Asli görevi üyelerinin kolektif savunmasını üstlenmek olsa da, NATO'nun siyasi yönünü görmezden gelen veya çarpıtan savlar dayanaktan yoksundur. 2020 Aralık ayında NATO Dışişleri Bakanları Toplantısında ele alınan "NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik"¹ başlıklı rapor NATO'nun gelecek on yıl ve sonrasındaki rol ve işlevine ilişkin öngörülerde ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu önemli ve kapsamlı rapor tavsiyeleri arasında özellikle NATO'nun siyasi boyutunun nasıl güçlendirilebileceğine dair önerilere yer vermektedir.

NATO'yla ilgili söylenebilecek bir diğer önemli husus da NATO'nun uluslar üstü bir örgüt değil, hükümetler arası bir kuruluş olduğudur. Başka bir anlatımla, NATO, egemenliğin devredildiği değil, nispi ölçülerde ve odayaşmaya dayalı olarak paylaşıldığı bir örgüttür. NATO'nun tüm üyeleri egemen devletlerdir ve kararlarını egemen olarak alırlar. İttifak bünyesinde alınan toplu kararlara da egemen iradeleriyle katılırlar.

NATO Avrupa Atlantik bölgesinde güvenlik ve istikrarın korunmasında başat bir role sahiptir. Müttefiklerin güvenliklerini ilgilendiren konularda tek ve esas güvenlik forumu olma vasfını da korumaktadır. Müttefiklerden herhangi birine yönelen tehditlerin tüm müttefiklerce ciddiyetle ele alınması ve bu tehditlere karşı tüm müttefiklerin ayırım yapmadan birlik, beraberlik ve dayanışma sergilemesi ülkemizin temel öncelikleri arasındadır. İttifakın temelini oluşturan güvenliğin bölünmezliği ilkesi müttefikler arası dayanışmayı, makul bir risk ve külfet paylaşımını ve odayaşmayı NATO'nun faaliyetleri bakımından gerekli kılmaktadır.

NATO'nun karar alma sürecinde zorlama ve dayatma yoktur, odayaşma vardır. NATO'da kararların oy çokluğuyla alınmasını mümkün kılan bir yöntem yoktur. Müzakereler odayaşma sağlanıncaya, başka bir anlatımla, tüm müttefiklerin ortak paydası ortaya çıkana kadar sürer. Bu ortak paydaya varıldığında NATO'nun en üst siyasi organı olan Konsey nihai kararı alır. Askeri Komite'nin, her bir müttefik ülkenin askeri temsilciliklerinden oluşan yapısıyla güvenlik ve savunma konularında vereceği görüş ve değerlendirmeler Konsey'in alacağı kararlarda dikkate almak durumunda olduğu önemli bir girdi niteliğindedir. Güvenliği ilgilendiren konularda temel danışma forumu olan Konsey ve ona bağlı Komitelerde resmi ve gerektiğinde gayri resmi nitelikli görüş alışverişinin,

kimi zaman uzun ve çetin müzakerelerle ortak bir noktada buluşulmasına olanak verdiği bilinmektedir. NATO Konseyi değişik düzeylerde toplanmaktadır. Daimi Konsey her hafta Büyükelçiler düzeyinde toplanmaktadır. Bunun bir üstünde Dışişleri ve Savunma Bakanları düzeyinde Konsey toplantıları gerçekleştirilmektedir. En üst düzeydeki Konsey toplantıları ise Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımıyla düzenlenmektedir. İki yılda bir bu düzeyde yapılan Konsey toplantıları Zirve olarak adlandırılır.

NATO bünyesinde egemenliğin paylaşılmasından söz edilmişken buna da açıklık getirmek gerekir. Paylaşılan egemenlik otomatik ve mutlak değildir. Böyle olsaydı, ABD'yi bir tarafa koysak bile, dünyada nüfuz sahibi olan önde gelen Avrupa ülkeleri İttifak üyesi olmaktan kaçınırlardı. Bu noktaya Türkiye açısından somut örnekler verilebilir. Örneğin, NATO üyesi olan Türkiye Kıbrıs Barış Harekatını yapmıştır. Terörle mücadele amacıyla sınır dışı operasyonları neredeyse son otuz yıldan bu yana icra etmektedir. Ulusal güvenliğini doğrudan ve yakından ilgilendiren sınamalar karşısında hiçbir zaman İttifak üyeliği nedeniyle eli kolu bağlı kalmamıştır. Bu durum, diğer NATO üyeleri için de geçerli olup, fiiliyatta her müttefik ülke kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket eder.

NATO, Türkiye'deki yaygın inanın aksine, ABD'nin bir nevi "arka bahçesi" de değildir. NATO'ya mali imkanlar ve yetenekler açısından en büyük katkıyı ABD'nin yaptığı yadsınamaz bir olgudur. Bununla birlikte, ABD'nin NATO'ya her isteğini kabul ettirdiği tezi temelden yoksundur. ABD de her müttefik gibi masaya getirdiği önerileri diğer müttefiklerle müzakere etmek zorundadır. ABD önerilerinin, müzakerelerin seyrine göre, bizzat ABD tarafından geri çekilmek zorunda kaldığı birçok örnek mevcuttur. Bunlardan, uzantıları günümüze kadar gelen, sadece birine değinmek yararlı olur: 2000'li yıllarda zamanın ABD Başkanı George W. Bush, o zamanki adıyla "Füze Kalkanı" projesini ortaya atmış ve bunu bazı Avrupalı müttefiklere ikili çerçevede bir proje olarak "dayatmak" istemişti. Türkiye'nin başını çektiği bir grup müttefik ülke bu projeye karşı direndi. Türkiye, füze savunmasının sadece ABD'nin beklentilerinin karşılanması kaygısına indirgenemeyeceğini, bunun komuta-kontrol dahil NATO bünyesinde entegre bir yapılanma dahilinde gerçekleşmesi gerektiğini ısrarla savundu. Nitekim, 2002 Prag Zirvesinden sonraki süreçte Türkiye'nin bu tezi kabul gördü. 2012 Şikago Zirvesinde füze savunması hava savunmasıyla birlikte bir

1 Bu raporu hazırlayan on kişilik Uzmanlar Grubu'nda, bu makalenin ortak yazarları arasında bulunan Büyükelçi Tacan İldem de yer almıştır. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf

bütün olarak kabul edildi ve NATO şemsiyesi altına alındı.

Türkiye’de, kimi çevrelerin, ülkemizin NATO’nun karar alma süreçlerindeki rolünü önemsiz göstermeye dönük yanlış bazı görüşlerine de rastlanabilmektedir. Tamamen hayal ürünü düşünceler temelinde NATO’daki kararlara Türkiye’nin baskı altında ortak olduğu yönünde değerlendirme yapanlar da vardır. Bu ise bir nevi güven eksikliğini yansıtmakla kalmayıp, gerçeklerle de örtüşmemektedir. NATO’ya üye olduğundan bu yana Türkiye önemi ve ağırlığı olan bir müttefik olmuş ve yaşamsal ulusal çıkarlarını ilgilendiren her konuda İttifak içi karar alma süreçlerinde ilkeli duruşunu korumuştur.

Egemen iradesiyle katıldığı NATO kararlarını, kulübün tam haklara sahip bir üyesi olarak elbette desteklemiş ve fikri katkısıyla bunların şekillendirilmesinde ve uygulanmasında rol almıştır. Bu ortak kararların gerektirdiği yükümlülükleri de yerine getirmiştir. Karar alma süreçlerinde İttifakın oйдаşmaya varmayı sağlayan danışma ve müzakereye dayalı uzlaşma kültürünü de benimsemiştir. Kritik güvenlik çıkarları söz konusu olduğunda tek başına kalmayı da göze alabilmiştir. Bu yolu izlerken yapıcı ve diyaloga açık olmaktan da geri durmamıştır. Türkiye’nin bu duruşu başlangıçtan bu yana değişmemiştir. Dolayısıyla son birkaç yıldır sergilediği tutumla sınırlı görülmemelidir.

Önümüzdeki dönemin uluslararası güvenlik ortamı bakımından son derece değişkenlik göstereceğini öngörmek mümkündür. Savaş teknolojisi, taktikleri ve usulleri derinden değişikliğe uğrayacaktır. 2019 Aralık tarihinde Londra’da düzenlenen NATO Zirve toplantısı bildirisinde ve yukarıda adı geçen raporda belirtildiği üzere Rusya ve her şekil ve tezahürüyle terörizm İttifakın karşı karşıya olduğu tehdidin kaynağı olmayı sürdüreceklendir. Ekonomisi ve askeri imkan ve yetenekleriyle Çin’in süratli bir yükselişte olduğu, dolayısıyla bu ülkenin ve yeni ve çığır açan teknolojilerin İttifak bakımından sınama ve fırsatları beraberinde getireceği ortadadır. Teknolojideki bu değişimin olası savaşların nitelik ve kapsamını dönüştüreceği de kuşkusuzdur.

Son yıllarda siber ve dezenformasyonu da kapsayan hibrid saldırıların yaygınlaşması eskiden açık ve net görülebilen barış ve savaş arasındaki çizgiyi daha az belirgin hale getirmiştir. Bu ise ülkelerin güvenlikleri ve savunmaları bakımından küresel sinamaları daha fazla dikkate almaları ihtiyacını artırmıştır. Bütün bunlar önümüze çıkacak sinamaların ve krizlerin çok değişik ve şimdiden öngörülmesi güç bir evrilme içinde olacağını bize göstermektedir. Nitekim uluslararası kamuoyunun eskiden gündemi pek işgal etmeyen

uzaya ilişkin siyasalar ve küresel iklim değişikliğinin güvenlik üzerindeki yansımaları gibi konuları daha sık tartışmakta olduğunu görmekteyiz. Doğal olarak ülkemizi yakından ilgilendiren ve meşru bir endişe kaynağı oluşturan ve gelecekte de bu özelliğini koruyacak tehditlerin başında terörizm gelmektedir. “NATO 2030: Yeni Çağ için Birliktelik” adlı raporda terörizmin NATO’yu ve müttefikleri doğrudan hedef alan, öncelikli ve asimetrik bir tehdit olduğunun açıkça belirtilmesi ve bunun tüm biçim ve tezahürleriyle mücadelenin önemine vurgu yapılmış olması değerlidir. Bu bağlamda terörizmle mücadelenin NATO’nun kolektif savunma, bunalım yönetimi ve işbirliğine dayalı güvenlik şeklinde belirlenmiş temel görevlerine daha fazla dahil edilmesi tavsiyesinde bulunulduğu görülmektedir. Bu, en güçlü şekilde lanetlenmesi gereken terörizmden uzun yıllardır çok çekmiş ve terörizmin son örneğine Gara’da tanık olunan insanlık dışı katliamın acısının ulusumuzca yüreklerde paylaşıldığı ülkemiz bakımından önemli bir husustur. Böylesine önemli dönüşümlerin vücüd bulacağı bir ortamda 70 yılı aşkın geçmişinde başarısını ve gücünü kanıtlamış bir İttifakın içinde bulunması Türkiye’nin çıkarıdır. Böyle bir İttifakın tam ve eşit haklara sahip üyesi olmak küçümsenecek veya karalanacak bir durum olmayıp, tam tersine ülkemiz çıkarlarının ilerletilmesinde yararlanılacak bir artı değerdir.

NATO üyesi bir ülkeye yapılacak silahlı saldırı tüm üyelere yapılmış bir saldırı olarak kabul edilir. Kurucu Vaşington Antlaşmasının kamuoylarında en çok bilinen V. maddesinin özü budur. Bu madde her müttefik ülke gibi Türkiye bakımından da potansiyel hasımlara karşı güçlü bir caydırıcılık ifadesidir. İttifakın temelini oluşturan güvenliğin bölünmezliği ilkesi müttefikler arası dayanışmayı, makul bir risk ve külfet paylaşımını ve oйдаşmayı NATO’nun faaliyetleri bakımından gerekli kılmaktadır. Türkiye son yıllarda kendi güvenliğini ilgilendiren meseleleri İttifak Antlaşmasının müttefikler arası güvenlik danışmalarına olanak veren IV. Maddesi uyarınca Konsey’e en fazla getiren müttefik olmuş, bu madde uyarınca gerçekleştirilen danışmalar sonunda NATO Türkiye bakımından önem taşıyan ve ihtiyaç duyduğu dayanışma mesajlarını güçlü biçimde ortaya koymuştur.

2014 yılında Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı uluslararası hukuka aykırı şekilde ilhakı ve Ukrayna’nın doğusundaki saldırgan politikaları üzerine oluşan yeni güvenlik ortamına cevap vermek ve Güney’den kaynaklanan başta terörizm olmak üzere değişik tehdit ve sinamaya karşı caydırıcılığını artırmak üzere NATO bir dizi karar almıştır. Bu kararlar bağlamında Türkiye için de uyarlanmış güvence önlemlerini, vaadedilenlerin tamamı hayata geçirilmiş olmasa da uygula-

maya koymuştur.

Öte yandan, NATO ortak fonlarından en fazla yararlanan müttefiklerden birinin Türkiye olduğu, bu sayede önemli savunma altyapı yatırımlarının gerçekleştirildiği unutulmamalıdır. Ülkemiz teknoloji alanında ulaştığı birikiminde ve savunma sanayi ürünlerimizin NATO'ya da uyumlu standartlarının gelişiminde ve kritik kimi altyapı ağlarının gelişip güçlendirilmesinde NATO'nun sunduğu, Barış İçin Bilim programı dahil, olanaklardan azami ölçüde yararlanan müttefiklerden biri olmuştur. Her şey bir yana, NATO'ya üye olmamıza ilişkin bir yarar-zarar muhasebesi yapacak olanların ülkemizin belirsizliklerle dolu karmaşık güvenlik ortamında İttifakın caydırıcılığından yararlanmayacağı bir olasılığın sonuçlarını iyi değerlendirebilmeleri gerekir.

Türkiye'nin NATO üyeliğinin anlamı ve önemi üzerine kamuoyunda sağlıklı bir tartışma zemini ne yazık ki yaratılabilmiş değildir. Başta ABD olmak üzere bazı NATO müttefiki ülkelerle özellikle son yıllarda yaşanan ikili sorunlar NATO'ya ilişkin algının da olumsuz yönde etkilenmesinin başlıca nedeni oldu. Böyle bir ortamda "NATO'cu" ya da "Amerikancı" şeklinde yaftalanmaktan çekinenler NATO'da yer alınmasının ülkemiz bakımından yararlarını nesnel temelde dillendirmekten kaçınıyor, hatta NATO aleyhtarı söylemi tercih eder olmuş-

lardır. Oysa esas olan ülkemizin ulusal çıkarlarını gözetecek siyasalar belirlenip uygulanırken eldeki imkan ve enstrümanların en akılcı biçimde ve optimumda kullanılmasıdır. NATO, işte bu imkan ve enstrümanların en başta gelenlerindedir.

Gelecek yıl, Türkiye'nin NATO'ya katılımının 70inci yıldönümüdür. Aslında göreceli olarak bu kadar uzun bir süre geçtikten sonra siyasi eğilim ve görüşlerinden bağımsız olarak siyasi partilerin, düşünce kuruluşlarının ve akademik çevrelerin ülkemizin NATO İttifakında yer almasını ulusal çıkarlarımız ve dış politika ve güvenlik alanındaki stratejik önceliklerimiz açısından önemli bir referans noktası olarak görmeleri gerekirdi. Kamuoyunda NATO'ya ilişkin algının giderek olumsuz hale gelmesini endişe verici bulmuş olsalar gerek ki resmi makamlarımız NATO'nun müttefik ülkeler kamuoylarını aydınlatmak üzere 2017 yılında başlattığı "WeAreNATO" (Biz NATO'yuz) iletişim kampanyasına Türkiye'nin de katılmasına karar vermişlerdir. Gönül arzu eder ki bu kampanya genelde güvenlik ve savunmaya, özelde de NATO'ya ilişkin konuların nesnel ve olgusal temelde ele alınmasına fırsat versin. Bu şekilde medya organlarında rastladığımız ve hemen her konuda "uzman" görüşü açıklamaya kendilerini ehil ve bilgili gören sınırlı sayıdaki şahsiyetin katıldığı programlardaki kısır tartışmaların ötesine geçilerek ileriye dönük gerçekçi bir ufuk açılabilsin.

Dış Politika & Güvenlik 2021/03/TR

Şubat 2021

NATO'SUZ TÜRKİYE

Ahmet Üzümcü | Emekli Büyükelçi, 2002-2004 yılları arasında Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi

Tacan İldem | Emekli Büyükelçi, 2006-2009 yılları arasında Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi

Fatih Ceylan | Emekli Büyükelçi, 2013-2018 yılları arasında Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi